

Mariusz Nowak  
*Rolnictwo Kielecczyny  
w okresie międzywojennym*

Andrzej K o z e r a,  
*Rolnictwo województwa kieleckiego  
w latach 1918–1939*, Kielce 2003, s. 226.

Książka przygotowana przez Andrzeja Kozere (wydana pod patronatem naukowym Wyższej Szkoły Handlowej im. Bolesława Markowskiego w Kielcach) stanowi pokłosie prac badawczych autora w kwestii zjawisk społeczno – ekonomicznych i politycznych w dobie Drugiej Rzeczypospolitej<sup>1</sup>. Powyższe opracowanie stanowi dowód na – pogłębiający się w ostatnich dekadach – wzrost zainteresowania społeczności lokalnych problematyką przeszłości regionu świętokrzyskiego. Jedną z płaszczyzn badawczych, stanowiących odpowiedź na powyższe zapotrzebowanie jest kwestia analizy procesów społeczno – ekonomicznych, które dokonywały się w okresie międzywojennym w tym regionie<sup>2</sup>.

Na marginesie, warto podkreślić, iż podjęta w recenzowanej pracy, problematyka rolnictwa regionu kieleckiego znalazła już odzwierciedlenie w dotychczasowej historiografii<sup>3</sup>. Rozprawa Andrzeja Kozery stanowi próbę analizy przeobrażeń społeczno-ekonomicznych we wskazanym sektorze gospodarki krajowej, dokonujących się na terenie województwa kieleckiego w latach 1918–1939.

Monograficzne ujęcie powyższej problematyki narzuciło autorowi określoną konstrukcję pracy. To syntetyczne kompendium (s. 226) zostało podzielone na pięć rozdziałów, zaopatrzonych w przypisy i bibliografię. Uzupełnia je materiał statystyczny, zawarty w 152 tabelach oraz 10 wykresach. Warto w tym miejscu podkreślić bogatą bazę źródłową, będącą wynikiem kwerendy materiałów zdeponowanych w 8 placówkach

---

<sup>1</sup> A.Kozera jest znanym działaczem samorządowym regionu pińczowskiego oraz historykiem specjalizującym się w dziejach Polski Odrodzonej. Jest autorem m.in.: *Oświata w polskiej myśli politycznej na przełomie XIX i XX wieku (do odzyskania niepodległości)*, Kielce 2004; *Oświata w myśli politycznej polskiej prawicy społecznej w latach 1918–1939*, Kielce 2004.

<sup>2</sup> Por. np.: W. K a w a l e c, *Kielecczyna. Rozwój gospodarczy regionu*, Warszawa 1962; J. N a u m i u k, *Robotnicze Kielce (1918–1939)*, Łódź 1972; M. B. M a r k o w s k i, *Robotnicy przemysłowi w województwie kieleckim 1918–1939*, Warszawa 1980; idem, *Sfery przemysłowe i ziemiaństwo w województwie kieleckim 1918–1939*, Kielce 1990; R. R e n z, *Spoločności malomiasteczkowe w województwie kieleckim 1918–1939*, Kielce 1990; T. S z c z e p a n i k, *Województwo kieleckie. Zarys geograficzno-ekonomiczny*, Warszawa 1967.

<sup>3</sup> Zob.: *Aktywność gospodarcza ziemiaństwa w Polsce w XVIII–XX wieku*, pod red. M. B. M a r k o w s k i e g o i W. C a b a n a, Kielce 1993; *Dwór – wieś – plebania na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Profesorowi M.B. Markowskiemu w trzydziestolecie pracy naukowej*, Kielce 2003; M. B. M a r k o w s k i, *Obywatele ziemscy w województwie kieleckim 1918–1939*, Kielce 1993; *Wieś a dwór na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, pod red. W. C a b a n a i M. B. M a r k o w s k i e g o, Kielce 1999.

archiwalnych. Cennym uzupełnieniem rozprawy było ilustrowanie – niepublikowanymi wspomnieniami – postaw różnych sfer społecznych (w tym zwłaszcza chłopskiej) wobec przemian społeczno – ekonomicznych epoki międzywojnia. A. Kozera oparł się także na specjalistycznej prasie krajowej i lokalnej lat 1918–1939. Dodatkowo, w swych konkluzjach posiłkował się aktualnym stanem badań, zaprezentowanym w postaci 78 opracowań i artykułów naukowych. Tym samym całość bazy źródłowej i bibliograficznej ukazuje dążenie autora, do uzyskania obiektywnego obrazu stanu rolnictwa województwa kieleckiego w czasach II RP.

Pierwszy rozdział stanowi wprowadzenie w skomplikowaną problematykę uwarunkowań przyrodniczych, administracyjnych i społecznych produkcji rolnej. Autor skupił się zwłaszcza na aspekcie struktury społeczno – zawodowej mieszkańców wsi kieleckiej. Jego badania potwierdziły funkcjonowanie silnych podziałów w łonie analizowanego środowiska. Zróżnicowanie poszczególnych sfer (tj. chłopskiej, inteligenckiej i ziemiańskiej) odzwierciedlało ich status majątkowy i prestiż społeczny<sup>4</sup>. Ponadto autor wskazał, iż charakterystycznym zjawiskiem mieszkańców wsi kieleckiej był proces pauperyzacji i proletaryzacji włościan (w części wynikający z przeludnienia oraz wielopokoleniowej struktury rodziny chłopskiej)<sup>5</sup>.

W rozdziale drugim zatytułowanym *Struktura gospodarstw rolnych, zmiana ustroju rolnego i techniczne wyposażenie rolnictwa* zaprezentowano czynniki, determinujące rozwój produkcji rolnej w ówczesnym województwie kieleckim. Autor wykazał, iż możliwości eksploatacyjne gruntów rolnych były uwarunkowane niedostatkami ziemi w gospodarstwach karłowatych, mało i średniorolnych. Sytuacja ta powodowała nacisk społeczny, zmierzający do przejęcia części areалу, znajdującego się w rękach większej własności ziemskiej. A. Kozera przeprowadził analizę realizacji – na gruncie województwa kieleckiego – aktów prawnych, związanych z reformą rolną lat 1919–1925, w tym zwłaszcza akcji komasacji gruntów. Wskazał on, iż przekształceniom ustroju rolnego towarzyszyła mechanizacja produkcji rolnej, przyczyniająca się do zwiększenia jej wydajności oraz zmniejszenia nakładów pracy. Szczegółowe badania przywiodły autora do wniosku, iż województwo kieleckie cechował zasadniczo wysoki wskaźnik usprzętowania (przy czym występował on – w dobrach ziemiańskich, natomiast był niski w gospodarstwach włościańskich).

Rozdział trzeci, *Produkcja roślinna*, prezentuje typy plantacji roślin zbożowych, okopowych, zasięg zasiewów oraz poziom ich produkcji. Przy okazji autor potwierdził występowanie specyficznych okręgów rolniczych (tj. miechowsko-sandomierskiego, olkusko-zawierciańskiego i radomsko-kieleckiego) o zbliżonej strukturze produkcyjnej. Równocześnie udowodnił on występowanie na ich terenie specjalizacji, np. w rejonie miechowsko-sandomierskim w dziedzinie produkcji roślin okopowych, a w radomsko-kieleckim w kierunku zbożowym.

<sup>4</sup> M. Mieszczankowski, *Rolnictwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1983, s. 125.

<sup>5</sup> R. Renz, *Rzemiosło województwa kieleckiego w okresie międzywojennym*, Kielce 1984, s. 33.

W rozdziale czwartym, *Produkcja zwierzęca*, autor wykazał podstawowe profile hodowlane (bydła, koni, trzody chlewnej) oraz chowu kóz, drobiu, pszczelarstwa i hodowli rybnej. Autor podkreślił dynamiczny rozwój tego sektora produkcyjnego, dokonujący się na terenie trzech wspomnianych wyżej okręgów. Dowiódł on, iż intensywna hodowla bydła, koni i trzody chlewnej miała miejsce w rejonie miechowsko-sandomierskim i radomsko-kieleckim. Ich wysoka produktywność powodowała, iż w okresie międzywojennym, województwo kieleckie plasowało się w tej dziedzinie, wśród przodujących regionów Rzeczypospolitej.

Rozdział piąty, *Sytuacja gospodarcza wsi*, stanowi analizę dochodowości produkcji rolnej. A. Kozera wskazał, iż w latach dwudziestych XX w. wskaźnik czystych dochodów z kieleckiego rolnictwa był porównywalny do najwyższych w kraju. Jednakże w czasie kryzysu lat 1929–1933 nastąpiło ich wyraźne obniżenie; powrót do poprzedniego poziomu miał miejsce dopiero w latach 1938/1939. Ponadto autor podkreślił, iż prócz koniunktury ekonomicznej, na poziom dochodowości wsi kieleckiej oddziaływały obciążenia podatkowe oraz zadłużenia bankowe, szczególnie odczuwane przez gospodarstwa włościńskie.

Z obowiązku recenzenta należałoby wskazać pewne nieścisłości. Wydaje się, iż nieuzasadnione jest określenie arystokracji jako „grupy zawodowej” (s. 29). M.B. Markowski, znany badacz dziejów kieleckiego ziemiaństwa wykazał, iż arystokracja była sferą społeczną, wyodrębnioną według kryterium posiadania i pochodzenia a nie pełnionego „zawodu”<sup>6</sup>. Warto także wskazać, iż Jan Florian hr. Zamoyski był właścicielem nadwiślańskiego Trzebienia a nie Trzebini<sup>7</sup>.

Niemniej powyższe uchybienia nie deprecjonują dokonań autora. A. Kozera w pełni zrealizował postawiony przez sobą cel: przygotowanie rozprawy prezentującej wielopłaszczyznową problematykę przemian sektora rolnego w województwie kieleckim w latach 1918–1939. Równocześnie – ta pionierska w wielu elementach – praca potwierdziła zaproponowaną przez grono wybitnych uczonych, gradację jego obszaru na specyficzne regiony produkcji rolnej<sup>8</sup>.

Walorem pracy jest także przystępność wywodu, ilustrowanego materiałem statystycznym oraz fragmentami wspomnień świadków wydarzeń. Za atrakcyjnością i obiektywizmem formułowanych wniosków, przemawia także pokaźna baza źródłowa oraz wykorzystanie aktualnego stanu badań nad kwestią dziejów rolnictwa w okresie Polski Odrodzonej.

Książka A. Kozery stanowi udaną próbę odpowiedzi na szereg pytań, nie ujętych dotąd wynikami badań. Należy również zauważyć, iż tematyka pracy wzbudzi zainteresowanie historyków, młodzieży akademickiej i szerokiego kręgu czytelników.

<sup>6</sup> Zob. M. B. M a r k o w s k i, *Obywatele...*, s. 30–31.

<sup>7</sup> Archiwum Państwowe w Kielcach, Wojewódzkie Biuro do spraw Finansowo-Rolnych, sygn. 135; T. Z i e l i Ń s k a, *Poczet polskich rodów arystokratycznych*, t. II, Warszawa 2000, s. 44.

<sup>8</sup> Por.: F. B a r c i Ń s k i, *Geografia gospodarcza województwa kieleckiego*, Kielce 1931; passim; M. S o w i Ń s k i, *Rolnictwo włościńskie w zarysie statystyczno-terytorialnym*, Warszawa 1933, passim.